

K. KOPCZYŃSKI & J. SKOCZYLAS — Kamień w religii, kulturze i sztuce. Wydawnictwo Naukowe UAM, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Badania Interdyscyplinarne Nr 3, Poznań 2006, 148 str., 39 fot.

Nowa książka Kazimierza Kopczyńskiego i Janusza Skoczylasa jest drugą z kolei publikacją Wydawnictwa Naukowego UAM w Poznaniu poświęconą interdyscyplinarnej tematyce znaczenia kamienia w rozwoju cywilizacji — w 2005 r. wydano pierwszą książkę o pokrewnej tematyce — *Symbolika kamienia jako element legitymizacji władzy w cywilizacji europejskiej* (J. Skoczylas i M. Żyromski, UAM Poznań, patrz *Przegląd Geologiczny* nr 5/2006).

We wstępie nowej książki autorzy nakreślają miejsce i rolę kamienia w życiu człowieka od zarania cywilizacji, akcentując jego funkcje użyteczne. Szczególną uwagę zwracają na kult kamienia i jego znaczenie w różnych kulturach i regionach świata, a kończą ciekawymi odniesieniami do dawniejszych i współczesnych światopoglądów oraz koncepcji filozoficznych. Zapraszają czytelnika w podróż do innych kultur, by *lepiej poznać duchowe wnętrza świata*, a przewodnikiem w tej podróży ma być kamień.

Już na początku proponuje się podjęcie próby rewaloryzacji abiotycznego środowiska przyrodniczego, gdyż zdaniem autorów, w badaniach nad przyrodniczymi uwarunkowaniami historycznego rozwoju i kultury materialnej człowieka mało uwagi poświęca się elementom tego właśnie środowiska, zwłaszcza związkom pomiędzy warunkami geologicznymi i dostępnością surowców a zaspokajaniem potrzeb ludzi, od pradziejów po czasy współczesne. Autorzy przybliżają czytelnikowi, w zwięzły i ciekawy sposób, genezę i klasyfikację skał oraz problematykę kamieni szlachetnych i ozdobnych.

W dalszej części książki przedstawiona jest symbolika i kult kamienia w różnych religiach, począwszy od religii megalitycznych, w których istotnym elementem czci były wielkie, „święte” bloki skalne i kamienne kręgi, poprzez starożytność grecko-rzymską z jej symboliką kamienia związaną z Apollinem i kultem meteorytów — „świętych” kamieni z nieba, po chrześcijaństwo i judaizm. Przy omawianiu dwóch ostatnich religii uwzględnia się oczywiście teksty biblijne, gdzie odnaleźć można liczne odniesienia do symboliki góry, skały, kamienia węgielnego i kamieni szlachetnych. Wiele jest też cytatów z judaistycznej *Księgi Błasku* podkreślającej znaczenie „kamienia fundamentalnego”, według judaizmu centralnego punktu Wszechświata, na którym został osadzony świat, i na którym stoi Miejsce Święte Świętych.

Jak pisał autorzy kamień zajmował od wieków szczególnie miejsce również w kulturze i sztuce Japonii, co można do dziś obserwować w suiseki — sztuce komponowania minipejzażu z użyciem naturalnych kamieni, w których Japończycy potrafią odnajdować wyjątkowe piękno. W książce obszernie jest też potraktowana problematyka łączenia w różnych regionach świata wizerunku Boga z symboliką kamienia. W wielu wierzeniach skaliste szczyty były uważane za naturalny tron władającego światem bóstwa. Opisana jest rola kamienia jako symbolu i przedmiotu kultu przy budowie egipskich piramid oraz ich środkowoamerykańskich odpowiedników, a także w budowlach i wierzeniach Japonii, Chin, Tybetu, Kambodży i Bali. Kamień odgrywał też istotną rolę w religii i kulturze Majów, Azteków (słynne geoglify — rysunki naskalne na pustyni Nazca), miesz-

kańców Wyspy Wielkanocnej (kamienne posągi), skandynawskich wikingów, mieszkańców Oceanii, a także Celtów i bardziej współczesnych mieszkańców Irlandii. W książce porusza się także problem kręgów kamiennych znajdujących w Polsce, które są bogatym źródłem informacji o kulturze i życiu duchowym Gotów, zamieszkujących tereny Polski północnej, Niemiec i Szwecji. Wspomina się też kamienne kręgi w Masywie Ślęży.

Autorzy przybliżają czytelnikowi bogaty świat jaskiń wykorzystywanych często przez pierwotnych ludzi jako miejsca schronienia, kultu i grzebania zmarłych. W miękkich skałach pierwotni chrześcijanie drążyli cmentarzyska (katakumby starożytnego Rzymu) i całe miasta z pięknie zdobionymi kościołami (Kapadocja). Kamień wykorzystywany był też w magii i alchemii, gdzie otaczany był szczególną atencją — kamień mleczny, kamień wężowy, kamień piorunowy czy kamień filozoficzny.

Wyjątkowe miejsce zajmuje kamień w sztuce różnych narodów, i to zarówno w sztuce użytkowej, jak i zdobniczej. Istota wyrafinowanej sztuki ogrodowej, dla przykładu, ma polegać na łączeniu w kompozycyjną całość architektury, sztuk plastycznych i przyrody. Ogrody zmieniały swoją formę w różnych stylach architektonicznych, ale często ważnym elementem był kamień (np. ogrody skalne z roślinnością alpejską z XVIII w.). Odrębną tradycję mają ogrody na Dalekim Wschodzie — japońskie i chińskie — gdzie od wieków komponowano bloki kamienne z roślinnością, wodą i elementami wschodniej architektury, tworząc charakterystyczne wzornictwo ogrodowe (słynne ogrody japońskie). W europejskich ogrodach bardziej ceniono kamienne rzeźby, często będące elementami fontann.

Autorzy zwracają również uwagę na wykorzystanie kamienia we współczesnej architekturze i rzeźbie i wspominają o innych ciekawych trendach sztuki kamieniarsko-artystycznej. Na koniec podkreślają szczególny fenomen kamienia polegający na tym, iż może on być jednocześnie obiektem natury, przedmiotem kultu religijnego i tworzywem w sztuce.

Omawiana książka zawiera obszerny spis materiałów źródłowych cytowanych w tekście, co podkreśla jej merytoryczne ugruntowanie i interdyscyplinarny charakter. Jest również starannie przygotowana pod względem techniczno-edytorskim. Niemniej lektura książki nasuwa pewne uwagi krytyczne. Książka traktuje temat bardzo szeroko co powoduje, że niekiedy trudno znaleźć spójność między poszczególnymi rozdziałami. Niektóre fragmenty są nieco lakoniczne i wymykają się z ogólnego układu tematycznego — np. wzmianka o unikalnych obiektach skalnych objętych ochroną na terenie Polski (krótka informacja na końcu rozdziału 9). Niewiele jest informacji o typach kamieni w najbardziej znanych zabytkach świata. Strona ilustracyjna — jak na tak obszerny temat — jest raczej skromna. Szczególnie dotkliwy jest brak ilustracji do rozdziałów dotyczących sztuki suiseki (układania minipejzażu za pomocą kamieni), magii kamienia, czy sztuki ogrodowej. Utrudnieniem jest też zestawienie wszystkich fotografii na końcu dzieła (zapewne z przyczyn technicznych). Nie ustrzeżono się też pewnych drobnych błędów, np. na stronie 17 — *magma to stopiona skorupa ziemiska*, podczas gdy wiadomo, że główne źródła magmy są w płaszczu Ziemi, a nie tylko w skorupie.

Wydaje się, że uwzględnienie powyższych uwag przy ewentualnym drugim wydaniu tego skądinąd wartościowego dzieła, powinno podnieść jego zalety i sprawić, że byłoby ono bardziej komunikatywne dla szerszego kręgu zainteresowanych ciekawą problematyką kamienia.

Ryszard Kryza